

ש מעתא עמיקתא

גליון רנ"ג / פר' תצוה / היתשע"ו
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

מכשיר הנדלק ע"י טביעת אצבע, כיצד ניתן לשנות בהדלקתו בשבת בשעת פקו"נ

א. עשיית מלאכה בשינוי בשבת. ב. טעם הפטור. ג. פטור, אבל אסור. ד. שינוי בעשיית מלאכה לצורך חולה. ה. מה נחשב שינוי. ו. שינוי בתוצאה. ז. עשיית המלאכה ביד שמאל. ח. מכשיר הפועל ע"י טביעת אצבע.

א. עשיית מלאכה בשינוי בשבת

תנן **בשבת** (צב.) המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו חייב כו', כלאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו כו' פטור שלא הוציא כדרך המוציאין, ע"כ. מבואר דהעושה בשבת מלאכה שלא כדרכה פטור עליה. וכן הוא שם ע"ג ע"ב לענין קוצר ע"י זריקת אבן דפטור דהוי שלא כדרך. וכן מציינו בדף ק"ג ע"א לענין מלאכת כתיבה הדכותב בשמאל פטור. ו**בכתובות** (ס.) מבואר דגונח מכאב לב "ומצטער" מותר לינוק מן הבמה דהוי מפרק כלאחר יד. וכן הוא **בשבת** ע"ד ע"ב. ובעוד מקומות. [ועיי' ברש"י (שבת צב.) שכתב ששנים שעשו בשבת פטורים משום דלאו אורחיה בהכי].

ב. טעם הפטור

ועיי' **בחלקת מחוקק** (אה"ע סי' קכג ט"ק ה) שכתב דאע"ג דלענין שבת כתב בשמאלו לאו כתב הוא, ובגמרא מדמה גט לשבת, אפשר לומר דלאו לכל מילי מדמינן לשבת, דבשבת בעינן מלאכת מחשבת דומיא דמשכן ע"כ כל שכתב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא, אבל מ"מ כתב מיקרי לענין גט, ע"כ. וכן נקט **הפרי"ח** (שם על טע' א) שמשום מלאכת מחשבת אתינן עלה. ויעויין **ברש"י** ביצה (יג.) שכתב ד"מלאכת מחשבת" פירושו מלאכת אומנות.

ועיי' עוד **בב"ש** (אה"ע סי' קכג ט"ק ד) שגם כתב דשאני שבת דבעינן מלאכת מחשבת, אלא דעיי"ש שהביא בשם ספר התרומה שאף לענין קיתבת סת"ם פסלינן כה"ג. [וז"ל סה"ת (שם) דאין לומר דזוקא בשבת דגמרינן ממשכן אינו מועיל כלאחר יד, אבל בעלמא כשר, אין וסרח לומר כן שכיכות ס"ת תפילין ומוזוות כהלכתן בשבת ולא יאה חייב, אמנם גבי שחיטה כתיב וזבחת, ותנן נפלה סכין ושרטה פסולה (תולין לא.) ודייקינן הא הפילה כשרה אפילו כלאחר יד, ואפילו הכי פטור בשבת משום דהוי כלאחר יד, ע"כ. ועיי' **בשו"ת הרשב"א** (סי' אלף ק) דמסתמא כתיבה חשובה בימין בעינן ולא כלאחר יד. ועיי' **בשו"ע** (סי' לב טע' ה) שפסק דלא מהני כתיבה בשמאל. ועיי' **באגלי טל** (פתיחה ט"ג וט"ד וט"ו ד"ה וכו') ו**באבני"ז** (ארי"ח סי' קא ט"ק ב) שבאירו הענין בטוב טעם ודעת.

ג. פטור, אבל אסור

ואע"פ דליכא חיוב בעשיית מלאכה כלאחר יד, מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא, דקיי"ל כל פטור במלאכת שבת פטור אבל אסור. וכ"כ **הרמב"ם** (שבת פ"א ה"ד), **המ"ב** (סי' שם ט"ק כב) ועוד. [ועיי' **בשבט הלוי** (ח"ה סי' לח ד"ה וכו') שכתב דמלאכה שלא כדרכה ע"י ישראל אולי לא נחשב רק גזרה דלמא יעשה כדרכה].

אלא דפנמים התירו חז"ל לעשות מלאכה בשינוי, כגון בהא **דשבת** (קמ"א.) אמר רב יהודה הני לפלגי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרי תרי אסור, רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכא טע' ז.) וכן לענין מלאכת לש מציינו **בש"ס שבת** (קנ"ו) ו**בשו"ע** (סי' שכא טע' יד) שהתירו לעשותה בשינוי.

ד. שינוי בעשיית מלאכה לצורך חולה

ועוינן **בשבת** (קכ"ח.) דאמרו מילדין את האשה בשבת ומחללין עליה את השבת. וכן פסקו **הטשו"ע** (סי' של טע' א.) ואמרו **בגמ'** (שם), שאם היוולדת צריכה לשמן, חבירתה מביאה לה שמן בשערה, ואם אינו בידה לעשות כן, מביאה לה בכלי. ופירש רב אשי הטעם שלכתחלה מביאה בשערה, כדי לעשות המלאכה בשינוי (שאין דרך הוצאה בכך), ע"מ למעט בחילול שבת. ועיי' **ברמב"ם** (תוה"א שער הסכה ד"ה בפרק חפנין הובא בגמ"מ שבת פ"ה ה"א) שלמד מכאן דכל צרכי חולה אע"פ שיש בו סכנה היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה בשבת משני, והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשינוי זה וכו', ע"כ. וכן פסק **הרמ"א** (סי' שכא טע' יב.) אולם **הרמב"ם** (שבת פ"ב ה"א) הביא דין זה (של מלאכה ע"י שינוי) דוקא באשה הכורעת לילד. וכן פסק **השו"ע** (סי' של טע' א.) ויעויין **במ"א** (שם ט"ק ג) שכתב שאפי' החולקים על הרמ"א הני"ל, ביולדת מודים דבעינן שינוי. והארכנו בזה בס"ד בגליונות רל"ה ורל"ח.

וכמו כן מציינו מחי' בפוסקים לענין עשיית מלאכה דא"ו בשינוי לצורך חולה שאב"ס ע"י ישראל. ולמעשה הכרעת **הגרש"א זצ"ל** (ש"ס פ"ג ר"ג הגה יח) דאם אי"א ע"י ככרי יש להקל (דעיי' ככרי מותר לעשות מלאכה דא"ו אפי' עבור חולה שאין בו סכנה). והארכנו בזה בס"ד בגליון רכ"א.

ה. מה נחשב שינוי

מעתה יש לדון, שכנאלצים לעשות מלאכה לצורך יולדת, חולים שיש בהם סכנה או שאין בהם סכנה ונוקקים טובא לטיפול, ואי"א לעשות הדבר ע"י עכו"ם כני"ל, איך ניתן לשנות בהפעלת מכשירים חשמליים.

והנה כתב **המרדכי** (שבת פ"ז סי' שס"ט) בשם רבינו מאיר על עוגות שכותבים עליהם אותיות ותיבות, אע"פ דמשום מוחק דא"ו ליכא דמוחק ע"מ לכתוב בעינן, מ"מ איסורא דרבנן מיהא איכא, ומ"מ בתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים, עכ"ל. והביאו **הב"י** (סי' שס"ט), וכן פסק **הרמ"א** (שם ט"ק ג).

ועיי' **בדגמ"ר** (שם) שתמה ע"י דלא מבעיא לדעת התרוה"ד המובא **במ"א** (סי' שיד ט"ק ה) דבאיסור דרבנן פסי"ר שרי דה"ה בזה, אלא אפי' להמ"א דפליג שם מ"מ היכא דאינו מתכווין ומקלקל ועושה כלאחר יד גם הוא מודה דשרי, כ"ש אם אינו שובר בידו רק בפיו דרך אכילה. ולכן נ"ל היתר גמור בזה, והמרדכי בשם ההמ"ר"ם שאסר היינו כי היו רגילים לכתוב בכונות שיאלץ התינוק לסגולה להתחכם.

ובקצות השולחן (סי' קמ"ג ט"ק א) תמה על הדגמ"ר דבשלמא באותיות הכתובות על גליון, הדרך הוא למחוקם והקורע הגליון ומשבר האותיות שפיר הוי כלאח"י. אבל באותיות שעל העוגה, הרי זו היא דרך מחיקתם ע"י שבירה, ע"כ.

אולם יש לדחות דס"ל להדגמ"ר שבתר עיקר צורת המלאכה אזלינן, וכיון שעיקר צורת המחיקה היא ע"י מעשה בידים, אם עושה בפיו חשיב שינוי. ועיי' **במ"ב** (סי' שם ט"ק טו) שפסק כהדגמ"ר דאם אינו שובר מקום האותיות בידו, רק בפיו דרך אכילה, חשיב שינוי. ובדרך זה מציינו **בשעה"צ** (סי' שלו ט"ק ב.) וכן הוא **במהרש"ם** (ח"ז סי' ז.) שו"ר **בארחות שבת** (פ"ל הגה ע"ו) שכתב: ע"פ הדגמ"ר שהנכנס למקום שיש בו מצלמה הקולטת את תמונתו ומראה אותה על גבי מסך, אף אם ננקוט דיש בזה איסור מלאכה, מ"מ אין זו אלא כתיבה כלאח"י, שהרי אין דרך אדם לצייר את תמונתו ע"י עמידה מול המצלמה, ע"כ. ועיי' **במ"א** (סי' שא מ"ז ט"ק יב).

ו. שינוי בתוצאה

ויש לדון האם במלאכה כלאחר יד בעינן שינוי בעשייה או בתוצאה. ונפ"מ בנ"ד לענין הפעלת מכשירים חשמליים וכדו', דבעשייה ניתן לשנות כגון בהדלקה ע"י המרפק וכדו', אולם בתוצאה אין שינוי.

והנה לענין מלאכת הוצאה מבואר לעיל שאם מוציא ע"י שינוי פטור, אע"פ שאין שינוי אלא בעשייה, וכן ביונק מהבהמה. ולפי"ז משמע דלא בעינן שינוי בתוצאת המלאכה. וכן מבואר **בספר התרומה** (הל' תפילין סי' דה) שכתב דאם הפיל הסכין ונשחטה הבהמה כשרה אפילו כלאחר יד, ובשבת פטור משום דהוי כלאחר יד. וכן מציינו לענין מלאכת לש שהותרה בשינוי (כמבואר לעיל אות ג) אע"פ שאין בהכרח שינוי בתוצאה.

וכאז דעי' **במהר"ח א"ח** (סי' לע"מ) שכתב שאין שינוי מועיל אלא כשגוף המלאכה נעשית ע"י שינוי, כמו יונק דהוי כלאחר יד וליכא בזה. אבל אם אי"א הוי מעמ"ד קצירה אצל האיש כלאחר יד וכשהיא מתבשלת אין שום שינוי היה חייב, ע"כ. והובא **במהרש"ם** (דעת תורה וד"ת תקד) ו**בשש"כ** (מבואר כללי המלאכות פ"א אות י"א א.)

מבואר מדבריו שאם עושה גוף המלאכה בשינוי, כגון ביונק שבשעת השינוי מפרק החלב ממקומו, חשיב שינוי, אבל אם אין עושה רק מעשה המלאכה בשינוי וגמירתה ללא שינוי, אינו חשיב שינוי, כגון במלאכת בישול דכל שלא התבשל התבשיל פטור, וע"כ לא מהני שינוי בשעת הנחת הקדרה על האש כיון שהתבשיל מתבשל כדרכו.

[המשך בעמוד הבא]

האם מותר לעשות בהכנ"ס קפנדריא ע"י שילמד או ישהה מעט

תנן (מגילה כח.) בית הכנסת שחבר אין מספדין בתוכו ואין מפסילין בתוכו חבלים ואין פורסין לתוכו מצודות ואין שוטחין על גגו פירות ואין עושין אותו קפנדריא, שנאמר והשימותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין.

ואמרינן בגמ' (ט"ט.) מאי קפנדריא, אמר רבא קפנדריא כשמה. מאי כשמה, כמאן דאמר אומיקינא אדרי איעול ב"א. אי"ר אבהו אם היה שביל מעיקרא מותר. אר"י בר יצחק הנכנס ע"מ שלא לעשות קפנדריא מותר לעשות קפנדריא. וא"ר חלבו אמר ר"ה הנכנס לבהכנ"ס להתפלל מותר (ו"ג מצוה) לעשותו קפנדריא, שנא' ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב.

וכן נפסק לדינא בשו"ע (סי' קנ"א סי"ה) - היו לבית הכנסת שני תיחים, לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו. ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת מותר. וכן אם לא נכנס בו תחילה כדי לקצר דרכו, מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר.

ות"ר (כח.) בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהם ואין מטיילין בהם ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים.

ואמרינן שם (כח.) א"ל רב רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי, א"ל אי צורבא מרבין הוא לימא הלכתא, ואי תנא הוא לימא מתני, ואי קרא הוא לימא פסוקא, ואי לא לימא ליה לינוקא אימא לי פסוקין, א"נ נישאי פורתא וניקום.

וכן נפסק לדינא בשו"ע (שם סי' א.) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטלה וכו', ואם צריך לכנס בהם לצרכו כגון לקרא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצורכו. ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתנוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו, או ישא מעט ואח"כ יצא, שהישיבה בהם מצוה שנאמר אשירי יושבי ביתך.

והנה לא נתבאר בגמ' ובשו"ע אי הני היתרים דהווכרו בנכנס לבית הכנסת לצורכו, מהנו נמי לנכנס לבית הכנסת ע"מ לקצר דרכו.

ואכן בסהרת המים (לגרא"ה הכהן זצ"ל - שיורי טהרה מערכת הב' אות כ"ח) כתב - בית הכנסת לעשותו קפנדריא דאסרו בשו"ע סי' קנ"א סי"ה לא סגי בתיקון שנתנו שם כס"א, דאמרי פסוק אחד, או לישב דהישיבה היא מצוה כדכתיב אשירי יושבי ביתך, דלא סגי בהכי אלא בנכנס לקרות לחברו ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, אבל הנכנס לעשותו קפנדריא אסור בכל גוונא, אם לא בנכנס להתפלל או לקרות ולשנות. הרב שמשח דרובתא שם באו"ח סי' קנ"א סי"ה וכו'. דאם נכנס שלא לצורך אלא מתחילה היה אדעתא לעשותו קפנדריא לא מהני ביה בקריאת אחד וכו', כ"ג ממשמעות הפוסקים שם. וכן משמע דס"ל להר" חקקי לב ח"א סי' ג' ד"ב ע"א.

ועיי' דכן משמע בחקקי לב, היינו דנשאל שם (ח"א ארי"ח סי' ג.) הגר"ח פלאגי זצ"ל גבי מה שנהגו להכנס עם הכלה בבוקר של יום נישואיה לבהכנ"ס, ולעשות שם שמחה, אי שפיר עבדי. ונטה לאסור הדבר, וכתב בתוך דבריו - אלא דעכ"ז יש היתר להיכנס בנ"ד ע"י שהנכנסים עם הכלה יקראו קצת, ואף הכלה תקרא, ואם לא ידעה לקרות עכ"פ תהא יושבת שם מעט, שהישיבה היא מצוה. ועדיין נראה לומר דאף דהתירו בקריאה ולפחות בישיבה הוא שהאדם מוכרח במעשיו להיכנס לבהכנ"ס וע"ז מצאו לו חז"ל לעשות כסדר הזה, אבל להיכנס לבהכנ"ס בלתי צורך הכרח כלל עם הכלה דהוי אושא מילתא לא מציינו בזה צד מצווה וצורך בהכנס כלל.

וכדברי טהרת המים, מפורש באור שמח (הל' תפילה פ"א ה"ד) דגבי מ"ש שם הרמב"ם (שם) מי שנכנס לקרות או להתפלל בפתח זה מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך, כתב - דוקא אם נכנס מתחילה להתפלל או לקרות, אבל אם נכנס לקרוא

ונראה דאף לפי דבריו מהני שינוי בהדלקת מכשירי חשמל, כגון להדליק ע"י המרפק, כיון שהפעלת המכשיר היא מידית וחשיבה מעשה מלאכה ממש, וא"כ חשיב עושה המלאכה גופא בשינוי דומיא דיונק. [ועי' במנח"ש (תני"ט) כו אות ג ס"ק ד] דליכא משום אשר משום חציו במלאכת שבת. ובארוחות שבת. ובארוחות שבת. [פכ"ט אות ג הגהות טו, טז וכז] כתי' דלענין הדלקת חשמל לא אמרינן שעובר כל רגע ורגע משום אשר משום חציו. ואכמ"ל.

ובר מן דין ע"י באגלי טעל (פתיחה ט"א) שכת' דמלאכה כלאחר יד יש בה ב' אופנים: יש שהמלאכה עצמה בלתי נפעלת כראוי, והיא שינוי באיכות הנפול, כענין הנרע בעצף שאינו נקוב שלא נרע כי אורחיה, אף שבאיכות הפועל לא היה שום שינוי. ויש מלאכה כלאחר יד שהוא שינוי באיכות הפועל, כגון הכותב בשמאלו אף שהנפעל דהיינו הכתב נעשה כראוי להיות שאימן את ידיו. וכן המוציא מרשות לרשות אחרת, ובהחפץ אין שום שינוי ומונח עתה ברשות האחרת כאילו היה מוצאו כדרכו, רק שיש שינוי באיכות הפועל שלא עשה המלאכה כדרך עשיית המלאכה ההיא, ע"כ. ולפי דבריו כל שיש שינוי בעשיית המלאכה חשיב שינוי. וכן דעת הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פ"ט אות נא) לענין הדלקת מכשירים חשמליים שהמדליק אותם ע"י שינוי בגון ע"י מקל נחשב שינוי. ועי' באג"מ (אה"ע ח"ד ס"י עג ד"ה הנח).

ז. עשיית המלאכה ביד שמאל (גק). הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו, חייב. ואמרו בגמ' בשלמא אימין ליחייב משום דדרך כתיבה בכך, אלא אשמאל אמאי הא אין דרך כתיבה בכך, אמר רבי ירמיה באיטר יד שנו, ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"א הי"ד). וכ"כ המ"ב (ס"י שם ס"ק כב).

ועי' בא"ר (ס"י שם סוף אות יא) דאפשר דה"ה דהמוחק ביד שמאל פטור. וז"ל לפי דבריו דמה ששינוי בשבת (צב). דהמוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו חייב. היינו כי דרך בני"א להוציא גם ביד שמאל. וכן י"ל דס"ל להגאון מפנינסק בהגהותיו על פסחים (סו) שכת' דהחושב בשמאל פטור. ולפי"ז נמצא שאין הגדר של "כלאחר יד" שהמלאכה נעשית בשתי יותר מהרגיל, אלא שינוי מהרגילות, כגון מחיקה בשמאל דחשיב שינוי כי הדרך לעשות כן ביד ימין.

אולם האבנ"ז (ס"י רט אות ט) כתי' דדוקא הכותב שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל פטור, אבל רשימה שיכול לעשות בשמאל כמו בימין ודאי חייב, וכן הדין במוחק בשמאל. וכ"כ החי"א (כלל ט אות ב), וכתב רמ"א לזה מהתוספתא (פ"ג) דאינתא התולש בין בימינו ובין בשמאלו הרי זה חייב. אלא דיש לדחות ראייתו ד"ל דתולש בשמאל הוי דומיא דהוצאה שהדרך לעשות כן בשתי הידים, משא"כ מלאכות שהדרך לעשות ביד ימין. ובתפא"ר (כלכלת שבת אות ב ס"ק ג) כתב דדוקא לענין כתיבה עשייה בשמאל חשיב שינוי כי הדרך לכתוב רק ביד ימין, משא"כ שאר מלאכות כגון שהדליק כגון ביד שמאל, חייב, כי הדרך לעשות פעם בימין ופעם בשמאל. ועיי"ש שהביא רמ"א מהמוציא בשמאל דחייב. וכן פסק המ"ב (ס"י שם ס"ק כב). ומי"מ ע"י בנשמת אדם (כלל לו סוף אות ב) שהביא דעת הא"ר עכ"פ להחמיר לעשות בידו שמאל, עיי"ש. וכן הוא בכה"ח (ס"י שם אות מד). ועי' בשבט הלוי (ח"ט ס"י צא ד"ה הל' יד) שכת' דהפוסקים נוטים לאסור בזה. ודעת הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש שם) דמשי"כ הפוסקים דדוקא מלאכת כותב פטור ביד שמאל, אין כוונתו לפטור רק כותב, אלא כוונתו לפטור מלאכות הצריכות דייקנות שעשאן ביד שמאל שנגרעה המלאכה והוי שלא כדרכו, ע"כ.

ולפי"ז בהדלקת מכשירי חשמל במקום פקוי"מ ע"י יד שמאל, לא חשיב שינוי. וי"ל דאף לא"ר אינו חשיב שינוי, כיון שהדרך לפעמים להדליק אף ביד שמאל. (שבת ע"ג) שנקט לענין האוכל מפרו מחובר, דחייב משום שפעמים הוי אורחיה מחמת מהירות לקצור בשינוי. אולם כבר חולק עליו המ"א (ס"י שם ס"ק יא) שכתב דפטור כי אין דרך תלישה בכך, וכן פסקו התפא"ר (כלכלת השבת פ"א אות א), התוספתא שבת (שם), והמ"ב (שעה"צ אות ג). ולפי"ז יוצא שאף אם לפרקים רחוקים עושים כן אכתי' הוא בכלל שינוי.

נמצא לפי הנ"ל דכל שאין עושה המלאכה בטוב כדרכו חשיב שינוי. וא"כ המדליק מכשיר חשמלי באופן המקשה בדבר חשיב שינוי וכן הכותב על מקלדת על השבת לצורך פקוי"מ באופן המקשה על הכתיבה כגון בגב האצבעות וכדו' חשיב שינוי. אולם בשינוי קל שאינו מקשה על המלאכה הוי איסור תורה. וכ"כ בארוחות שבת (ועי' בה"ה טד). [ועי' בשעה"צ (ס"י תצו אות ח) שכתב שהתירו חכמים לגונח שיונק חלב בשבת משום דהוי מפרק כלאחר יד ובמקום צרב לא גזרו, וי"ל דדוקא בכה"ג התירו דאין דרכו של מפרק בכך לא חשיבא מלאכה כלל וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא, ע"כ. ובחז"א (ס"י נו ס"ס"ק ד) כתב דמסתבר שאין כל השינוין שוין ואין למדין זה מזה, וראיה מהא דרף עד שמגיע לביתו וזורק כלאחר יד דלא התירו אם יש נחי' אלאמא אמירה לכריז קיל משבות ע"י שינוי. ועי' משי"כ לענין הא דהשעה"צ בגליונות קס"ט ורכ"א].

ח. מכשירי הפועל ע"י טביעת אצבע

והנה הוי עובדא במי שאביו היה חולה ואמר לבנו שבמקרה של סכנה עלול הוא להתקשר אליו לצורך הצלה, אלא שהטלפון של הבן נפעל ע"י טביעת אצבע, וע"כ שאל איך ניתן בעת הצורך לענות בשינוי. [נשאלה זו נוגעת בבתי חולים שהארון התרופות (אף לצורך חולי שאב"ס), נפתח רק ע"י טביעת אצבע מפני טעמים בטחונים].

שוב העיר א' מחשובי הפוסקים שניתן לכאורה לעשות ע"י ישראל שיחזיק ידו ויניח אצבעו על החיישן, או ע"י גוי שיעשה כן דהוי אמירה לכריז.

ויש לעיין והא מהני לעשות כן, דהנה שינוי במס' שבת (צב - ג). דשנים עשו מלאכה פטוריה דכתיב "בעשותה" העושה את כולה ולא העושה מקצתה.

אולם יש לעיין אם בני"ד מחברו תוספ' ידו חשיב כשנים עשושה, שהרי מצינו בתוספתא (שבת פ"ב ה"י, מד' לברמן פ"א ה"ס"ז) א' האוחז בקולמוס וא' אוחז בידו וכותב, האוחז בקולמוס פטור והאוחז וכותב חייב. נתכוין לסייעו, האוחז בקולמוס חייב והאוחז בידו וכותב פטור. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב, חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב, פטור, ע"כ. ובאר בחזון יחזקאל (ביאורים שם) דהאוחז בידו חייב מפני שהוא הכותב ולא האוחז בקולמוס. ואם האוחז בקולמוס נתכוין לסייעו האוחז בידו וכותב פטור דבכה"ג עיקר בעל מעשה הכתיבה הוא האוחז בקולמוס והאוחז בידו וכותב הוה רק מסייע שאין בו ממש, ע"כ. כן הוה לפי גרסת הגר"א (על התוספתא שם) [אבל יש גורסים איפכא האוחז בקולמוס חייב והאוחז וכותב פטור, עיי' במנחת בכורים (שם)]. וכן נקטו הגר"ש (ארי"ע ס"י קכב אות יג), האור שמח (שם) והמ"ב (ס"י שם ס"ק כב). ועי' בתבואת שור (ס"י ב ס"ק נה) ובמנ"ח (מצוה לב ח"ט אות טד).

ולפי"ז י"ל דהאוחז יד חברו ע"מ להניח האצבע על החיישן של המכשיר הוא העיקר ונחשב כאילו עושה המלאכה לבד. ואם המושיט מתכוין לסייעו הוא העיקר ונמצא המלאכה נעשית על ידו. [ועיי' בגליון ג"ט שכת' דבמקום שהותרה מלאכות שבת מפני פקוי"מ, אלא דאפשר לעשות ע"י שנים אינו ברירא דיש לעשות כן, שהרי מכניס את חברו לעשות איסור דרבנן].

ולכאורה אין לומר דעכ"פ יועיל עצה זו מדן שינוי, דהרי מוכח בתוספתא דבכה"ג שאחר תופס ידו חייב ואין כאן שינוי. וז"ל דהיינו טעמא כי המלאכה נעשה לדרכו על ידי יד אדם, אלא שכן המפעל בא ממקום אחר. וברפרט בני"ד י"ל שלא חשיב שינוי כי אינו אלא לחיצת כפתור ותו לא וחשיב מלאכה קלה ואינה בכלל השינוי. [ואעי"פ שמבואר לעיל שהדלקת חשמל ע"י מקל חשיבה שינוי, שאני הכא דסוף סוף המלאכה נעשית על ידי יד אדם כהרגלה אלא שכן המניע הוא מחברו כני"ל, משא"כ לענין הדלקת החשמל ע"י מקל שפעולת המלאכה גופא נעשה בשינוי לגמרי, ועיי'. והעירוני דיש לדון האם מהני שיתפוס הוא בעצמו את ידו השניה ויקתנה למכשיר ויחשב בכה"ג שינוי, ואעי"פ דאפשר שמטבע הדברים היד שבה מדליק המכשיר תזוז מאליה, מצינו בתוספתא שבת (הקדמה ל"ט שם ד"ה ואגב) דהעושה מלאכה בשתי ידיו אם דרך של מלאכה זו היא ביד א' חשיב שינוי. ועי' בש"ש"כ (תבוא כללי המלאכות פ"א אות כב) שכתב דלכך אם יש צורך בהדלקת האור לחולה שבי"ס, אם אפשר ליתחב' ב"ב ידו בבת א' על מתג החשמל, ע"כ. אולם לפי המבואר בתוספתא דאם התופס בקולמוס מסייע הוא העיקר י"ל דהיינו כשמסייע בידו, דיד זו עיקר, וחשיבה מלאכה כדרכה].

אלא דמי"מ י"ל דלפי גרסת הגר"א מועיל שעכו"ם יקח את ידו, שהעיקר הוא התופס. ואף אם מושיט לו היד ע"מ שיתפסה לית לך בה, דקיי"ל "מסייע אין בו ממש" (חוץ ממקור וניקף) כמ"ש הנקה"כ (ס"י קצח ס"ק על ה"ס"ז ס"ק כא). וכן פסקו המ"א (ר"ס"י שם) והמ"ב (ס"י שם סוף ג ס"י שם ס"ק יא טו). והארכנו בסי"ד בגליון פ"ט. ומי"מ לא יסייע להוביל ידו לקירוב המכשיר.

פסקה דלינא -

העולה לדינא, א. בשעת פקוי"מ, כשאין עיכוב בדבר, יש לעשות המלאכות בשינוי [ע"י הפרטים בזה בגליון ר"ל"ה]. ב. מכשירים חשמליים, אם מפעילים באופן המקשה הדלקת חשמל או שימושם (כגון ע"י המרפק וכדו') נחשב הדבר לשינוי, אמנם הפעלתם ביד שמאל לא נחשבת לשינוי. ג. מכשיר המופעל ע"י טביעת אצבע, אם אין הזמן בהול וליכא חשש סכנה כלל, יבקש מעכו"ם שיתפוס ידו ויניחנה על החיישן, והישראל יזהר לא לסייע בדבר (אמנם ע"י ישראל אחר לא מועיל להפחית האיסור כי התופס הוא העיקר ונחשבת הפעולה שנעשית כדרכה).

לחברו או לתינוק ובשכיל זה קרא פסוק או ענה קדושה עם הציבור אסור לצאת בפתח שכנגדו לעשות קפנדריא, כמו דכתוב (יחזקאל מ"ד, ט) הבא להשתחוות וכו', ולכן הפך אחר ההלכה הקודמת, ופשוט.

(ומ"ש דלכך הפך אחר ההלכה הקודמת, נראה כוונתו דבהלכה ח' הביא ההיא דינא דלא יעשו קפנדריא, ואילו בהלכה ט' לא המשיך בהיא דינא דקפנדריא, אלא הפסיק בדינא דמי שצריך להיכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חברו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חברו, ורק אחר כן בה"ל י הביא ההיא דינא דמי שנכנס לקרות או להתפלל בפתח זה מותר לו לצאת בפתח שכנגדו. והיינו להורות דהיא דינא דהלכה ט' לא מהני לענין קפנדריא).

אולם בכל בו (ס"י ס"י) מפורש להדיא דאף גבי קפנדריא היכא הני היתרים שזכרו גבי הנכנס לקרוא לחבירו, וז"ל - היו לבהכנס"ם שני פתחים, לא יעשו דרך שיכנס בפתח אחד ויצא בפתח שכנגדו, אם לא ישהא מעט זמן ויקרא פסוק אחת או יאמר לאחד מן התינוקות שיקראו לו אם לא ידע לקרות. וכלשון זו איתא נמי בארוחות חיים (רי"ב בהכנס"ם אות י"א).

וכן סתם לדינא בבה"ל (ס"י קני"א ס"ה ד"ה לעשות דרך) דאם קורא או שוהה מעט מהני אף לענין קפנדריא. וכן פסק הבן איש חי (ש"ד פרשת ויקרא סעיף ט').

(ויש להעיר בדברי הבה"ל דסתם וכתב כדבר פשוט דמהני אם קורא או שוהה מעט לענין קפנדריא. דהא לענין להיכנס לבהכנס"ם מפני החמה או מפני הגשמים כתב במשנ"ב (ס"ק ד) דלא מהני לקרות או לשנות מעט, וביאר בשער הציון (ס"ק ב) דכן משמע מהגמ', ולא דמי למה שהתירה הגמ' ע"י עצה זו כשצריך לקרא ליה אדם, והתם אין לו עצה אחרת. ע"כ. ולפי דבריו אלו ה"ל לבאר מקור ההיתר שכתב לענין קפנדריא, ולא לכתוב כן כדבר פשוט, דהא י"ל דלא דמי לנכנס לקרא לחברו, דשאני התם שאין לו עצה אחרת).

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - סעודות שבת (י)

גם בשבת יחזר מאכילה ויתרה - "דבר אחר זכור את יום השבת לקדשו. במה אתה מקדשו, במקרא במשנה במאכל ובמשנתה ובמנוחה, שכל המענג את השבת כאלו מענג את מי שאמר וזוהי העולם, שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדושו ה' מכובד. דבר אחר אם קראת לשבת עונג. לקדושו ה' אתה מכבד.

אף על פי שאמר י"ל עקיבא עשה שבתך חול ואל תעטרך לבריות ואל אדם בשר ואל ירבה יין, ואם הרבה הרי מקרא מוכיח "אל תתי בסובאי יין וגו'". לא זכה אדם שיבקש רחמים על דברי תורה שייכנס לתוך מעונו יבקש אדם רחמים על אכילה ושתייה יתירה שלא תיכנס לתוך מעונו". (תנא דבי איליה, פרק כז)

דברי הגר"א בענין אכילה בשבת, וביאורם -

"מרגלא בפומיה של הגר"א ז"ל, בשבת מעוה להתענג באכילה ושתייה ומצוה ללמוד, וטוב יותר שירבה בלימודו מבאכילה ושתייה, שהרגל הלימוד נעשה טבע אצלו גם בחול, והלימוד תמיד מצוה הוא, ואכילת השבת תגרו לו תאוה אכילה גם כן אף בחול". (ספ"ו "גיבורי גבע הספ"י" לה' בנימין רבינו משה פקלדא, תלמידי הגר"א) - "וזהו מובא בשם הארי"ל שבאכילת שבת אין פסולת, ולכאורה זה נוגד לדברי הגר"א ז"ל..."

אנחנו, כוננת הגר"א ז"ל הוא, כי הגם דהתענג מהמאכל הוא קיום מצוה דברי קבלה ד"וקראת לשבת עונג" וע"כ בהכרח א' אפשר לומר שיש באכילה פסולת, מ"מ ש' את רקע הנפש הטבעי של האדם, אשר נשיתיה הוא לדברים טבעיים, ובעת שהאדם עוסק בדברים הטבעיים עם טבע העולם, או כשזה מגיע להגובת הנפש הטבעי, הוא מתחזק ע"י זה. על כן, הגם דאכילת שלמים ושבת הם אכילות מצוה, מ"מ כשמגיעות האכילות למגע עם נפש הטבעי, מתעורר בה העווררות להמשיך בפעולה זו עוד גם אז"כ... זהו הסכנה שדיבר בו הגר"א ז"ל, ואין פגם בעצם האכילה ח"ו". (הגר"א ישראל איל"י ויטורבו זצ"ל, רוא דשבת ע"מ תמו)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"